

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานศึกษาเรื่องมิติทางสังคมกับการจัดการป่าชุมชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เน้นการค้นคว้าเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคม พิธีกรรม ความเชื่อของคนในชุมชนที่เชื่อมโยงกับการรักษาป่าชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์สองประการคือ การศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนของบ้านงาแมง ว่ามีการสืบทอดมาจากอดีตในการจัดการป่าชุมชนอย่างไรที่ทำให้ชุมชนมีความตระหนักต่อการรักษาและจัดการดูแลป่าไม้ของชุมชนตนเองได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ยังศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในการจัดการป่าชุมชน เช่น พิธีกรรม ความเชื่อ ว่าส่งผลอย่างไรในการช่วยปกป้องรักษาป่าชุมชนให้คงอยู่ โดยศึกษาวิถีคิดของผู้คนในชุมชนที่สะท้อนออกมาในรูปแบบความสัมพันธ์หรือการพึ่งพาระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านความเชื่อ พิธีกรรมที่ส่งผลต่อการรักษาป่าชุมชนของบ้านงาแมง

5.1 สรุปผลการศึกษา

1. การจัดการป่าของชุมชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน โดยอาศัยระบบประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจาก ความเชื่อเรื่องผี เข้ามาช่วยในการรักษาป่าชุมชน ผ่านการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ ผีหอเจ้าชาย ผีปู่ย่า ซึ่งเป็นระบบวิถีคิดร่วมกันของชุมชนที่สะท้อนถึงอุดมการณ์และอำนาจในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับชุมชน และคนกับธรรมชาติ จนกลายเป็นกฎเกณฑ์ที่ยอมรับร่วมกันและนำไปสู่การร่วมกันดูแลรักษาป่าชุมชนอย่างมีเป้าหมาย
2. ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกัน โดยระบบเครือญาติ และยังมี การเอื้อเฟื้ออุปถัมภ์บนความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อเรื่องผี ระบบอาวุโส และการพึ่งพา ช่วยเหลือกันในชุมชน และผู้คนในชุมชนได้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งทำมาหากิน ประกอบการเกษตรกรรม มีระบบการผลิตแบบพอเพียง มีการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศชุมชนอันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อาทิเช่น การเลี้ยงผีเจ้าชาย การเลี้ยงผีขุนน้ำ ชาวบ้านงาแมงเชื่อว่าการเรียนรู้เกี่ยวกับป่านั้นย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต ชุมชนงาแมงเชื่อว่า "ผี" เป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ชุมชนงาแมงยังมีพิธีกรรม ความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต

เนื่องจากความเชื่อนี้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอก เป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่ปฏิบัติร่วมกันมา นอกเหนือจากนั้นพิธีกรรมดังกล่าวยังเป็น การรวมกลุ่มทางสังคมของชุมชนงาแมงที่แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เป็นพวกเดียวกัน มีความสามัคคีกัน ซึ่งทำให้คนในชุมชนอยู่ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ที่ยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เพื่อผลที่ดีในการจัดการปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งต่าง ๆ ในอนาคตที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งเพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน

5.2 ข้อค้นพบในการศึกษา

1. การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านในการรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำนั้น พบว่าชุมชนบ้านงาแมงในปัจจุบันยังมีการพึ่งพาใช้ประโยชน์ด้านแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคในครัวเรือน โดยอาศัยแหล่งน้ำจากพื้นที่ป่าต้นน้ำ เพื่อเชื่อมต่อเข้ามาใช้ในชุมชนผ่านระบบประปาภูเขา ทำให้ชาวบ้านต้องหันมาช่วยกันรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำและป่าบริเวณรอบๆชุมชนเอาไว้ เพื่อให้เป็นแหล่งซับน้ำไว้ใช้ตลอดทั้งปี การรักษาพื้นที่ป่าจึงเป็นการรักษาผลประโยชน์ด้านแหล่งน้ำของชุมชน โดยมีการจัดการดูแลผ่านระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชนร่วมกัน ในฐานะชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการอนุรักษ์พื้นที่ดังกล่าวเอาไว้

2. จากการที่ชุมชนบ้านงาแมงยังคงสามารถรักษาพื้นที่ป่าชุมชนเอาไว้โดยไม่มี การบุกรุกพื้นที่ป่านั้น ผู้ศึกษาพบว่า พื้นที่บริเวณโดยรอบชุมชนเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก เนื่องจากเป็นพื้นที่สูงชันและมีสภาพดินที่ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกหรือการเข้าไปอยู่อาศัยจึงทำให้พื้นที่ป่าเหล่านั้นสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่มี การบุกรุก ทำให้สภาพพื้นที่ป่าบริเวณรอบ ๆ ชุมชนบ้านงาแมงยังคงมีความอุดมสมบูรณ์จนถึงปัจจุบัน

3. สาเหตุที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านงาแมงไม่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เนื่องจากวิถี การผลิตของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงจากการเลื่อยไม้เพื่อส่งขายให้กับนายทุนภายนอกด้วยการหัน มาปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวแทนการตัดไม้ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ได้ดี กว่า และมีความเสี่ยงต่อการถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

4. ชาวบ้านงาแมงยังมีระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ ด้านเครือญาติ ระบบอาวุโส ที่สัมพันธ์กับขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น ในการดึงเอาสมาชิก ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนผ่านกลไกด้าน ความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ซึ่งทำให้สมาชิกเกิดความตระหนักและ ห่วงแทนในการที่จะดูแลรักษาพื้นที่ป่าของชุมชนเอาไว้ให้แก่ลูกหลานภายหลังก

5. การใช้พิธีกรรม ความเชื่อ ดั้งเดิมของชุมชนเข้ามาช่วยในการดูแลรักษาป่าชุมชน พบว่า ชาวบ้านงานแมงไม่ได้มีความเคารพต่อผีหรือต้องการรักษาป่าชุมชนเอาไว้แต่เพียงอย่างเดียวแต่เป็นการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนเอาไว้ผ่านอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความชอบธรรม รวมทั้งเป็นการประกาศพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นพื้นที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งหมายความว่าพื้นที่ป่าชุมชนมิได้เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งแต่เป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชนที่ทุกคนสามารถเข้ามาพึ่งพาใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

5.3 อภิปรายผลการศึกษา

ชุมชนบ้านงานแมง เป็นชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมที่มีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ กลุ่มเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้อาวุโส เพื่อนบ้านและเป็นชุมชนที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะการร่วมกันดูแลรักษาป่าชุมชนหรือป่าที่อยู่รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นอย่างดี ในอดีตชุมชนบ้านงานแมงเป็นคนด่านหน้าที่สืบเชื้อสายมาจากไทลื้อที่อพยพมาจากเมืองสิบสองปันทา โดยมีตระกูลบุญมาลาเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่เป็นตระกูลแรก ต่อจากนั้นก็เกิดมีลูกหลานเพิ่มขึ้น และมีการจับจองพื้นที่ทำกิน และสร้างที่อยู่อาศัยกันเอง ในอดีตที่ผ่านมาตระกูลบุญมาลาเป็นตระกูลที่มีอำนาจและเป็นผู้นำชาวบ้านมาตลอด ชุมชนบ้านงานแมงส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว สำหรับผู้ที่เป็ครอบครัวใหญ่ที่มีปู่ ย่า พ่อ แม่ และลูก หลาน ก็ยังมีอยู่ แต่มีน้อย ผู้ที่แต่งงานจะแยกตัวไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่นหรือยังอาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน และมีการดำรงชีวิตในลักษณะเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็คนภายในครอบครัวและภายในหมู่บ้าน มีความเป็นอยู่แบบชาวชนบททั่วไป มีการทำนุญตักบาตรตอนเช้า และไปทำงาน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะทานอยู่ภายในหมู่บ้านของตนเอง โดยการประกอบอาชีพการเกษตรกรรมหมุนเวียนมีงานทำตลอดทั้งปี

ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันโดยระบบเครือญาติ และการเอื้อเพื่ออุปถัมภ์บนความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อเรื่องผี ระบบอาวุโส และการพึ่งพาช่วยเหลือกัน ในชุมชน และผู้คนในชุมชนได้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งทำมาหากิน ประกอบการเกษตรกรรม มีการประกอบประเพณี พิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศชุมชนอันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประเพณีการสืบชาติ การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน และการเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น

ชุมชนบ้านงานแมงมีความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า เช่น การเลี้ยงผีน้ำ ได้ช่วยสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างชุมชนกับป่ามาหลายชั่วอายุคนและแสดงออกในรูปของระบบคุณค่าทางวัฒนธรรม ดังเช่น การไม่ประพฤติดิฉัน

ศีลธรรมและไม่ตัดไม้ในเขตในเขตป่าประเพณี เพราะจะทำให้คนผู้นั้นเจ็บป่วยหรือมีอันเป็นไป และเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่มีเทวดาหรือผีอารักษ์อาศัยอยู่ ห้ามตัดต้นไม้ต้นนั้น โดยเด็ดขาดซึ่งความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่การรักษาป่าอย่างได้ผล และเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาป่าได้อย่างยาวนาน ซึ่งความผูกพันทางศีลธรรมระหว่างชุมชนกับป่า ก็ยังเป็นพื้นฐานที่ใช้ในการกำหนดคตินิยมประเพณีในการจัดการป่าชุมชนของตน โดยอนุญาตเฉพาะผู้ที่เป็สมาชิกของชุมชนที่จะมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าที่ตนเองมีส่วนช่วยในการดูแลรักษา ดังที่เรียกว่า สิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชนที่ชุมชนมีการจำกัดสิทธิในการใช้ภายใต้อำนาจของชุมชนที่ชัดเจน (ยศ สันตสมบัติ, 2539) หรือฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธุ์และสัจจिता กาญจนพันธุ์, 2536 ที่ศึกษาเรื่องอุดมการณ์ของระบบวัฒนธรรมชุมชนที่ว่าป่าเป็นอุดมการณ์อำนาจและศีลธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่พัฒนาขึ้นจากความสัมพันธ์และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าและเกษตรกรรมพื้นบ้านมานาน หรืองานศึกษาของ สุรเชษฐ เวชพิทักษ์, 2533 ที่พบว่ากรณีที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จะต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์เกิดเป็นจารีตประเพณี มีระเบียบกฎเกณฑ์เป็นแนวทางให้สมาชิกในชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกันและเพื่อให้ทุกคนได้ใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน

ชุมชนบ้านงาแมงมีระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่น มีความสามัคคีและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะเรื่องการรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้ก็เพราะสมาชิกในชุมชนยังได้ใช้ประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในปัจจุบันชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยภายนอก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสังคมในเรื่องการปกครอง ดังเช่นการมีกรมป่าไม้เข้ามาจัดการพื้นที่ป่า ชาวบ้านก็ได้ปรับวิธีการดูแลป่าโดยจัดตั้งองค์กรที่เป็นทางการในการรักษาป่า เช่น คณะกรรมการหมู่บ้านที่ออกกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเรื่องการใช้ทรัพยากรป่าไม้ มีบทลงโทษหากฝ่าฝืน ให้สอดคล้องกับระบบราชการเพื่อสร้างการยอมรับ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักการสำคัญที่ชาวบ้านใช้ในการอ้างสิทธิและความยุติธรรม เพื่อต่อรองกับอิทธิพลภายนอก

1. การจัดการป่าชุมชน

ระบบโครงสร้างเดิมของชุมชนมีมานานแล้ว เป็นการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติ เช่น กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมักเป็นการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เฉพาะกิจ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน จากการที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมและตระหนักถึงปัญหาด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านงาแมงมีกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าจากบทเรียนที่ผ่านมาในอดีตนั้น ทำให้ชาวบ้านพบว่าการลดลงของป่าไม้นั้น ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำใช้ในการเกษตร ชาวบ้านเริ่มมีความตื่นตัวต่อการรักษาป่าไม้ ซึ่งบ้านงาแมงมีกลุ่มผู้นำทั้งทาง

ธรรมชาติและแบบเป็นทางการที่มีความเข้มแข็ง นอกจากจะสามารถควบคุมและรักษาภาวะเย็บต่าง ๆ ของชุมชนแล้วยังต้องสามารถปรับใช้จารีตท้องถิ่นให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีพื้นฐานองการรักษาสถาปัตยกรรมของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก ดังงานวิจัยของอานันท์ กาญจนพันธ์ (2543) ที่ศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชน พบว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จ คือ การมีผู้นำชุมชนที่มีความเป็นผู้นำสูง มีคณะกรรมการหมู่บ้านที่เข้มแข็ง และการมีกฎระเบียบ ข้อบังคับลงโทษไว้อย่างชัดเจน

ชุมชนบ้านงาแมงมีการแบ่งประเภทป่าตามประโยชน์การใช้สอยและการทำการกำหนดขอบเขตป่าของชุมชน ตลอดจนมีการร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้ชุมชนทราบไม่ว่าจะเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตามเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีองค์กรชุมชนเพื่อหน้าที่ดูแล ควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าในรูปคณะกรรมการหมู่บ้าน ดังเช่นงานศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาบ้านหนองผึ้ง ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า การจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้น เกิดจากการรวมตัวขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน โดยมีคณะกรรมการ และมีกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน

นอกจากนั้น ในประเด็นเรื่องกรณีพิพาทในการรักษาป่า ที่อาจเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) จิตสำนึกในการรักษาป่าที่เกิดจากประเพณีความเชื่อในการอนุรักษ์ของชาวบ้านว่ามีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับธรรมชาติและมนุษย์ ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีอารักษ์ซึ่งเป็นผู้ดูแลป่าของหมู่บ้าน จึงเป็นการไม่สมควรที่ผู้ใดจะบุกรุกเข้าไปรบกวน ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากป่าในเขตดังกล่าวต้องปฏิบัติตามกฎที่ชุมชนกำหนดขึ้นเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์พอใจไม่ลงโทษ ในลักษณะนี้ระบบการจัดการป่าของชาวบ้านจึงเป็นระบบที่วางอยู่บนพื้นฐานของจารีต กฎเกณฑ์ดั้งเดิมของชุมชนที่ได้รับการสั่งสมสืบทอดมาจากคนรุ่นก่อน

2) จิตสำนึกในการรักษาป่า ที่เกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน จึงก่อให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาป่า คือ การรักษาป่าต้นน้ำของชุมชน ความเชื่อมโยงระหว่างป่ากับระบบนิเวศและระบบการผลิต ส่งผลให้การรักษาป่าชุมชน คือ การรักษาชีวิตเพื่อความอยู่รอดและการสืบทอดของชุมชน

3) จิตสำนึกในการรักษาป่าเกิดจากภัยแล้ง ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตและระบบการผลิต ดังเช่นในงานวิจัยเรื่องการจัดการป่าชุมชนในแถบภาคเหนือของ ฉลาดชายและคณะ(2536) ที่พบว่า การมีจิตสำนึกในการรักษาป่ามีความเข้มแข็งและลึกซึ้งยิ่งกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้นหากแต่

ยังครอบคลุมถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ และการพิทักษ์สิทธิชุมชน สิทธิธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ให้
รุกรานจากคนภายนอก

2. ความสัมพันธ์ทางสังคมในการจัดการป่าชุมชน

ชุมชนบ้านงาแมงยังมีพิธีกรรม ความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต
เนื่องจากความเชื่อนั้นเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่
ภายนอก ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง เช่น ผีขุนน้ำ ผีเจ้านาย หรือผีเสื้อบ้าน เป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีคิด
ของคนในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่
ปฏิบัติร่วมกันมา ซึ่งแสดงถึงความเคารพ ยกย่องและนับถือผีประเภทต่าง ๆ การเลี้ยงผีขุนน้ำของ
บ้านงาแมงเป็นการรักษาความสมบูรณ์ของป่าและแหล่งน้ำ บริเวณที่จัดกิจกรรมก็เป็นสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์ที่ใครจะรุกร้าทำลายไม่ได้ หรือหากจะเข้าไปต้องขอขมาหรือมีการเลี้ยงเซ่นไหว้เสียก่อน
รวมทั้งมีการห้ามประพาศไม้ดีไม่งามในสถานที่ดังกล่าวด้วย นอกเหนือจากนั้นพิธีกรรมดังกล่าว
ยังเป็นการรวมกลุ่มทางสังคมของชุมชนงาแมงที่แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เป็นพวก
เดียวกัน มีความสามัคคีกัน ซึ่งทำให้คนในชุมชนอยู่ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ที่ยึดถือและปฏิบัติรวม
กัน หากมีคนใดคนหนึ่งทำให้ผีไม่พอใจ ผีอาจคลั่งคลั่งให้ชุมชนประสบกับภัยต่าง ๆ ได้ เช่น
การเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตโดยรวมของชุมชน

ชุมชนบ้านงาแมงในปัจจุบันมีสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถี
ชีวิตของคนในชนบท ความร่วมมือกันของคนในชุมชนในกิจกรรมการผลิต การเอามือเอาแรง หรือ
การแลกเปลี่ยนแรงงานอันเป็นระบบที่มีกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อน จึงเปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน
เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม
ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง รวมทั้งมีการพัฒนาทางด้านวัตถุที่ทำให้เกิดความ
สะดวกสบายมากขึ้น เด็กและเยาวชนที่เข้าไปเรียนหนังสือและทำงานในตัวเมือง มีวิสัยทัศน์ที่
เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่ที่มีเทคโนโลยีก้าวหน้า ส่งผลให้ชุมชนเหินห่าง
จากกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการพึ่งพาแบบด้อยที่ด้อยอาศัยลดน้อยลงไป อำนาจในการ
ควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของบุคคลถูกลดทอนลง แต่ชุมชนงาแมงก็ยังถือว่าเป็นชุมชนที่มี
เหนียวแน่นในวิถีแบบดั้งเดิม โดยได้สร้างกลไกทางสังคมวัฒนธรรมใหม่ ๆ เช่น กลุ่มและองค์กร
ต่าง ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมขึ้นมาแทนระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่คลายพลังลงไป
บ้างด้วยการพึ่งพาอาศัยกันในเชิงแลกเปลี่ยนผ่านกลไกการจัดการที่ชาวบ้านสร้างขึ้นซึ่งความสัมพันธ์ที่
เกิดขึ้นภายใต้กลไกการจัดการแบบนี้ทำให้ให้ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านได้มาใกล้ชิดการอีกครั้ง
เรียกว่าเป็นความสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยนพึ่งพาอาศัยภายใต้กฎระเบียบ มีการประยุกต์ใช้ให้
สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของชุมชนเอง ดังเช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำใน

ทุก ๆ ปี ทำให้ชุมชนเข้ามารวมกลุ่มกันระลึกถึงบุญคุณของทรัพยากรและทบทวนความประพฤติของตนในช่วงที่ผ่านมาว่า ได้ทำสิ่งอันใดผิดประเพณี ล่วงละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่ชุมชนของตนหรือไม่ หรือพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าก็ทำให้ลูกหลานเครือญาติได้เข้ามาทำความคุ้นเคยกันหลังวิถีชีวิตแบบใหม่ได้ทำให้ห่างเหินกัน นอกจากนี้ชุมชนบ้านงาแมงยังมีกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนที่คณะกรรมการหมู่บ้านจัดตั้งขึ้นเพื่อร่วมกันดูแลรักษาป่าของชุมชน เป็นต้น

ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของบ้านงาแมงเป็นเสมือนกฎระเบียบที่เป็นตัวกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ทุกคนให้ความร่วมมือช่วยเหลือเพื่อแบ่งปันกัน ดังแนวคิดเรื่องมิติทางสังคมว่าเป็นระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน โดยมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งปัน แลกเปลี่ยน มีอุดมคติ ความเชื่อร่วมกัน มีความเป็นประชาสังคม คือ มีจิตสำนึกร่วมกัน โดยมีองค์ประกอบคือกลุ่มคน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง เจ้านายและบุคคลในระดับเดียวกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมโดยถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีการสื่อสารทำความเข้าใจกันในประเด็นปัญหาโดยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและร่วมแสดงความคิดเห็นมีการจัดการที่คนในสังคมได้เรียนรู้ร่วมกัน มีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรเพื่อความยั่งยืน มีความรัก มีความเมตตา ห่วงใย เอื้ออาทร ทำให้สังคมหรือชุมชนสามารถแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางให้สังคมตนเองได้ รวมทั้งมีเป้าหมายที่ทุกคนต้องการ คือ ความสุข ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือและพลังในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และเพื่อผลที่ดีในการจัดการปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งต่าง ๆ ในอนาคต รวมทั้งเพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ดังแนวคิดของเอนก นาคะบุตร (2539) ที่ว่าคนและทรัพยากรถือเป็นหัวใจของการจัดการ ดิน น้ำ ป่า การพัฒนาคนโดยให้คนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดระบบคุณค่า กติกาและวางแผนการใช้ การรักษาและการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ภายใต้ผลประโยชน์ร่วมกันตามระบบสิทธิร่วมกันของชุมชน เป็นทิศทางหลักของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.4 ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนงาแมงมีการดูแลจัดการป่าชุมชนเฉพาะในชุมชน แต่ยังไม่มีการสร้างเครือข่ายไปยังชุมชนใกล้เคียง ทำให้เกิดปัญหาในการดูแลรักษาป่า เพราะมีบุคคลภายนอกชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของบ้านงาแมงและเกิดความขัดแย้งขึ้นบ่อยครั้ง หากมีการสร้างเครือข่ายการจัดการระหว่างชุมชน โดยผู้นำของแต่ละชุมชนร่วมมือกันจะทำให้ทรัพยากรป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น

2. ในปัจจุบัน ความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการป่าเริ่มมีความเสื่อมคลายลงไป ทั้งจากปัจจัยภายนอกและภายในชุมชนเอง หากมีการรื้อฟื้นพิธีกรรมที่สนับสนุนการดูแลป่าเพิ่มขึ้น ก็จะทำให้การดูแลปกป้องป่าไม่มีประสิทธิผลมากขึ้น เช่น ชุมชนบ้านงาแมงยังไม่มีพิธีการบวชป่า ซึ่งน่าจะเป็นการสร้างจิตสำนึกในการปกป้องทรัพยากรที่ยั่งยืนมากขึ้น โดยอาศัยความเชื่อที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ชุมชนส่วนใหญ่นับถือมาเป็นแรงจูงใจ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved